

แผนผังภูมินิเวศ เครื่องมือยุทธศาสตร์

ฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนา

ทุ่งสงก้าวหน้า สู่มืองน่าอย่างชาญฉลาด
ร่วมออกแบบพื้นที่สู่ความยั่งยืน
ด้วยแผนผังภูมินิเวศภูมิวัฒนธรรม

บทเรียนจากพื้นที่

22 ชุมชน
เทศบาลเมืองทุ่งสง

ชื่อหนังสือ

ฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนา ท่งสงก้าวน้ำ สู่มืองน่าอยู่อย่างชาญฉลาด
ร่วมออกแบบพื้นที่ความยั่งยืน ด้วยแผนผังภูมินิเวศภูมิวัฒนธรรม

ผู้เขียนและบรรณาธิการ

- ดร.จำเริญ วรรัตน์ชัยพันธ์
- นางสาวกชกร วิสุทธีวสุธาร

ผู้ออกแบบปกและรูปเล่ม

กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ เทศบาลเมืองท่งสง

การสนับสนุนและการจัดพิมพ์ กิจกรรมโครงการเผยแพร่ผลงานแผนผังภูมินิเวศภูมิวัฒนธรรม เทศบาลเมืองท่งสง ภายใต้โครงการโปรแกรมบ่มเพาะและเร่งรัดกระบวนการเพื่อบ่มงู่มืองน่าอยู่ทีชาญฉลาด (ระยะที่ 2) รับทุนวิจัยจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ บพท.

พิมพ์ครั้งที่: ครั้งที่ 1

เดือน/ปีที่พิมพ์ : กันยายน 2568

คำนำ

การพัฒนาเมืองในยุคปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการสูญเสียอัตลักษณ์ท้องถิ่น การรับมือกับความท้าทายเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่กับการตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างแม่นยำ และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของเมืองอย่างแท้จริงซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศและของโลก

ในระดับประเทศโครงการนี้สอดคล้องโดยตรงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ด้านที่ 5 : การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเป้าหมายหลักคือการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาในระดับโลก แนวคิดการพัฒนาเมืองบนฐานธรรมชาติ (Nature based Solutions) ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11 : การพัฒนาเมืองและที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ให้มีความยืดหยุ่น ปลอดภัย ครอบคลุม และยั่งยืน

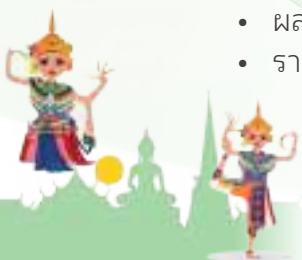
"แผนผังภูมินิเวศ" จึงไม่ใช่เพียงแค่เครื่องมือเชิงพื้นที่แต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่เทศบาลเมืองทุ่งสงนำมาใช้ในการออกแบบ และขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองบนฐานของธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยบูรณาการข้อมูลจากหลายมิติ **"สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม"** เพื่อให้การใช้พื้นที่เกิดความสมดุลระหว่างการฟื้นฟูอนุรักษ์ และพัฒนาอย่างยั่งยืน หนังสือเล่มนี้จึงรวบรวมบทเรียนจากการดำเนินงานในพื้นที่ 22 ชุมชนของเทศบาลเมืองทุ่งสง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการนำแนวคิดเชิงทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง และเป็นต้นแบบให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างเมืองน่าอยู่และยั่งยืนร่วมกัน

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

สารจาก นายบรรจง โมจิตรจันทร์	05
นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด นายกสมาคมเทศบาลนครและเมือง	
สารจาก ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์	06
ประธานมูลนิธิสถาบันวิจัยและปฏิบัติการสังคม	
สารจาก รศ.ดร.ปุ่น เทียงบุญธรรม	07
รองผู้อำนวยการ ฝ่ายแผนงานและยุทธศาสตร์องค์กร หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ (บพท.)	
สารจาก นายพยงค์ สงวนถ้อย	08
นายกเทศมนตรีตำบลนาสาร นายกสมาคมสันนิบาตเทศบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช	
สารจาก นายสมคิด กาฬสุวรรณ	09
นายอำเภอทุ่งสง	
สารจาก จ.อ.เวชยันต์ หนูรักษา	10
ปลัดเทศบาลเมืองทุ่งสง รักษาราชการแทน นายกเทศมนตรีเมืองทุ่งสง	
สารจาก นายสมชาย สังข์วังเลา	11
ประธานสภาองค์การบริหารชุมชนเมืองทุ่งสง	
บทที่ 1 : แผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสง	12
1.1 บริบทเมืองทุ่งสง : เหตุผลและความจำเป็นของแผนผังภูมินิเวศ	12
1.2 แผนผังภูมินิเวศ : เครื่องมือเชิงพื้นที่เพื่อการออกแบบและพัฒนาเมือง	13
1.3 กระบวนการร่วมสร้างแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสง	18
1.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง : เข้าใจพื้นที่ – วางยุทธศาสตร์ – สู่การปฏิบัติ	21
บทที่ 2 : ผลงานจากพื้นที่ 3 เขตเมือง : การขับเคลื่อนแผนผังภูมินิเวศสู่การพัฒนาเมืองทุ่งสงทุ่งสวรรค์	26
2.1 เขต 1 : พื้นที่เศรษฐกิจและรากเหง้าวัฒนธรรมของเมืองทุ่งสง	27
2.2 เขต 2 : พื้นที่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง	30
2.3 เขต 3 : พื้นที่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกันของเมืองทุ่งสง	35
2.4 ข้อเสนอเชิงพื้นที่จากชุมชนและภาคีเครือข่าย	41
2.5 คุณค่าของการร่วมออกแบบพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมและเป็นระบบ	45
บทที่ 3 : การเรียนรู้จากพื้นที่ สู่การเปลี่ยนแปลงของเมืองทุ่งสง	47
3.1 ตัวชี้วัดและระบบติดตามผล	47
3.2 บทเรียนจากการดำเนินงาน : ความสำเร็จและความท้าทาย	48
3.3 ปัจจัยเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ	49
3.4 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนเมืองด้วยแผนผังภูมินิเวศ	51
3.5 แนวทางการต่อยอดและขยายผลสู่พื้นที่อื่น	52
ภาคผนวก	
• ผลงานการใช้เครื่องมือจาก Mind Map สู่ Green Map ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองทุ่งสง	
• รางวัลแห่งความภาคภูมิใจ	66

สารจาก นายบรรจง โฆษิตจิรนนท์

นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด

นายกสมาคมเทศบาลนครและเมือง

สมาคมเทศบาลนครและเมืองตระหนักดีว่าการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืนในยุคที่เต็มไปด้วยความผันผวนและความท้าทาย ไม่สามารถอาศัยเพียงแค่การวางแผนจากส่วนกลาง หากแต่ต้องตั้งอยู่บนความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในบริบทของพื้นที่ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนและการใช้เครื่องมือที่สามารถแปลงข้อมูลไปสู่การตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างแม่นยำ

"แผนผังภูมินิเวศ" จึงเป็นหนึ่งในเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่ตอบโจทย์ความต้องการเหล่านี้ได้อย่างลงตัว ซึ่งผมเชื่อมั่นว่าหากนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงจากระดับฐานรากสู่การพัฒนาในภาพรวมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผมขอชื่นชมในความมุ่งมั่นและความทุ่มเทของเทศบาลเมืองทุ่งสง ที่ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการใช้แผนผังภูมินิเวศเป็นกลไกในการออกแบบเมืองที่สอดคล้องกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการดำเนินงานในพื้นที่ 22 ชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งด้านภูมิประเทศ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งได้สร้างบทเรียนอันมีค่าที่สามารถเป็นต้นแบบให้กับเมืองอื่นๆ ทั่วประเทศ

สมาคมเทศบาลนครและเมืองมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้เห็นความสำเร็จในครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ **ฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนา ธรรมชาติ วัฒนธรรม ท้องถิ่น** : บทเรียนจากพื้นที่ 22 ชุมชนเทศบาลเมืองทุ่งสง เล่มนี้จะเป็นเสมือนคู่มือที่ช่วยจุดประกายและขยายผลแนวทางการวางแผนเมืองที่มีความยั่งยืน และตอบสนองต่อบริบทจริงอย่างแท้จริงสู่ท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อร่วมกันสร้างอนาคตของเมืองไทยให้น่าอยู่และแข็งแกร่งตลอดไป

นายบรรจง โฆษิตจิรนนท์

นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด

นายกสมาคมเทศบาลนครและเมือง

สารจาก ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์

ประธานมูลนิธิสถาบันวิจัยและปฏิบัติการสังคม

โครงการแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสงเริ่มต้นจากความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะพัฒนาเมืองบนรากฐานที่มั่นคง นั่นคือการไม่ละเลยคุณค่าของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผมเชื่อมั่นว่าการออกแบบเมืองที่ดีและยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเริ่มต้นจากกระบวนการทำความเข้าใจพื้นที่อย่างลึกซึ้ง และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของเมืองที่ตนเองอาศัยอยู่

ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานที่ผ่านมาโครงการได้เห็นถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของชุมชนในการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ของตนเอง การออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ความต้องการและบริบทเฉพาะของแต่ละแห่ง รวมถึงการสร้างข้อเสนอเชิงพื้นที่ที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นเสมือนบันทึกที่รวบรวมบทเรียนอันมีค่าจากพื้นที่ 22 ชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของการใช้แผนผังภูมินิเวศเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบ

ผมขอขอบคุณเทศบาลเมืองทุ่งสงและภาคีทุกภาคส่วนที่ได้ร่วมกันทำให้แผนผังภูมินิเวศกลายเป็นเครื่องมือที่มีชีวิตไม่ใช่เพียงแผนงานที่อยู่บนกระดาษ และหวังว่าบทเรียนจากเมืองทุ่งสงจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเมืองในรูปแบบใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ความร่วมมือและความเข้าใจในบริบทท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้าง "ทุ่งสง-ทุ่งสวรรค์" ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนในอนาคตอันใกล้

ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์

ประธานมูลนิธิสถาบันวิจัยและปฏิบัติการสังคม

สารจาก รศ.ดร.ปูน เทียงบุรณธรรม

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายแผนงานและยุทธศาสตร์องค์กร
หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ (บพท.)

ในนามของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ (บพท.) ซึ่งมีพันธกิจหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและพื้นที่อย่างบูรณาการผ่านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ผมรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้เห็นเทศบาลเมืองทุ่งสง ซึ่งเป็นหนึ่งในพหุภาคีที่สำคัญได้ก้าวล้ำนำแนวคิด **"แผนผังภูมินิเวศ-ภูมิวัฒนธรรม"** มาสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้และออกแบบพื้นที่อย่างยั่งยืน อย่างเป็นรูปธรรม การจัดงานในครั้งนี้ไม่เพียงเป็นนิทรรศการ แต่คือการแสดงถึงพลังของการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากเครือข่ายความร่วมมืออันแข็งแกร่ง ซึ่ง บพท. ให้ความสำคัญและสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง เริ่มจากพลังของท้องถิ่นอย่างเทศบาลเมืองทุ่งสงและชุมชนทั้ง 3 เขต พลังของการศึกษาจากโรงเรียนในสังกัดทั้ง 6 แห่ง และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ไปจนถึงพลังจากภาคเอกชนอย่าง บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย (ทุ่งสง) บริษัท ผาทอง 24 จำกัด และบริษัท ผลิตไฟฟ้าขนอม จำกัด (Egco Group) ที่ล้วนร่วมกันขับเคลื่อนให้ทุ่งสงก้าวสู่การเป็น **"เมืองน่าอยู่อย่างชาญฉลาด"** การแสดงอันสวยงามของนักเรียนและการเสนาท้งในมิติดินโยบายโดยผู้เชี่ยวชาญ และมิติชุมชนโดยประชาชน คือ living proof ที่พิสูจน์แล้วว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากฐานราก และคำนึงถึงบริบททางนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ

บพท. รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมสนับสนุนการทำงานครั้งนี้ และมองว่าเวทีดังกล่าวเป็นแบบอย่างอันยอดเยี่ยมของการถอดรหัสทุนทางวัฒนธรรม และนิเวศบริการมาสร้างเป็นนวัตกรรมทางสังคมสำหรับการพัฒนาพื้นที่ เราเชื่อมั่นว่าแนวทางนี้จะไม่เพียงเตรียมความพร้อมให้เยาวชนและชุมชนสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เท่านั้น แต่ยังเป็นต้นแบบสำคัญที่ บพท. จะนำไปขยายผลต่อยังพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศ เพื่อสร้างการพัฒนาที่แข็งแกร่งจากภายในอย่างแท้จริง

รศ.ดร.ปูน เทียงบุรณธรรม

รองผู้อำนวยการ ฝ่ายแผนงานและยุทธศาสตร์องค์กร
หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ (บพท.)

สารจาก นายพยงค์ สงวนถ้อย

นายกเทศมนตรีตำบลนาสาร

นายกสมาคมสันนิบาตเทศบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในยุคที่การพัฒนาเมืองต้องเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนจากกระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หลายท้องถิ่นกำลังแสวงหาเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถบูรณาการมิติสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้อย่างสมดุล **"แผนผังภูมินิเวศ"** ที่เทศบาลเมืองทุ่งสงนำมาใช้นี้ คือคำตอบที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) แห่งสหประชาชาติ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11 ว่าด้วยเมืองและชุมชนที่ยั่งยืน รวมถึงยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงบันทึกกระบวนการแต่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่า เครื่องมือนี้สามารถแปลงข้อมูลเชิงพื้นที่ไปสู่การตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างแม่นยำ การทำงานร่วมกับชุมชนทั้ง 22 แห่งผ่านเครื่องมือต่างๆ เช่น Green Map, SWOT Analysis, Mind Map และ Strategy Map ได้สร้างบทเรียนที่มีค่าทั้งในเชิงกระบวนการและผลลัพธ์ การพัฒนาที่สมดุลระหว่างการ **"ฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนา"** บนฐานของธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นไปได้จริง ดังเห็นได้จากผลงานในการพัฒนาเมืองที่มีบริบทแตกต่างกัน แต่สามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน

ในฐานะนายกสมาคมสันนิบาตเทศบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช ผมขอชื่นชมความมุ่งมั่นของเทศบาลเมืองทุ่งสงและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมั่นว่าหนังสือ **"ฟื้นฟู อนุรักษ์ พัฒนา ทุ่งสงก้าวหน้า สู่มือน่าอยู่อย่างชาญฉลาด ร่วมออกแบบพื้นที่สู่ความยั่งยืน ด้วยแผนผังภูมินิเวศภูมิวัฒนธรรม"** เล่มนี้จะ เป็นทั้งแบบอย่างและแรงบันดาลใจให้กับท้องถิ่นอื่นๆ ในการร่วมกันสร้าง **"ภาคใต้ที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน"** ให้เกิดขึ้นจริงครับ

นายพยงค์ สงวนถ้อย

นายกเทศมนตรีตำบลนาสาร

นายกสมาคมสันนิบาตเทศบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช

สารจาก นายสมคิด กาฬสุวรรณ

นายอำเภอทุ่งสง

ในฐานะผู้รับผิดชอบดูแลความสงบเรียบร้อยและสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นในภาพรวม ได้ติดตามความมุ่งมั่นและนโยบายของเทศบาลเมืองทุ่งสง และพี่น้องประชาชนในการร่วมกันสร้าง **"แผนผังภูมินิเวศ"** ขึ้นด้วยความชื่นชมแนวทางการทำงานที่ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ใช้ข้อมูลจากพื้นที่จริงเป็นฐาน และเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันนี้ สะท้อนถึงการพัฒนามีรากฐานมั่นคงและยั่งยืน สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง

กระบวนการที่เกิดขึ้นใน 22 ชุมชนแห่งนี้ไม่เพียงแต่สร้างแผนงานที่ดี แต่ได้สร้าง **"ทุนสังคม"** และ **"ความสามัคคี"** อันแข็งแกร่งให้แก่เมืองทุ่งสง ความเข้าใจในบริบทของตนเองที่ลึกซึ้ง การร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนผ่านเครื่องมือต่างๆ และการแปลงความคิดออกเป็นแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน ล้วนเป็นแบบอย่างของการจัดการตนเองของชุมชนที่สมบูรณ์แบบ ผลที่ได้มิใช่เพียงเอกสารแผนงานแต่คือความพร้อมและความมั่นใจของประชาชนในการก้าวไปสู่อนาคตที่พวกเขาพร้อมกันออกแบบ

ขอแสดงความยินดีกับความสำเร็จในครั้งนี้ และขอให้หนังสือเล่มนี้เป็นแรงบันดาลใจและแนวทางปฏิบัติสำหรับท้องถิ่นอื่นๆ ในการนำแนวคิดไปปรับใช้ต่อไป ขอขอบคุณทุกฝ่ายที่ร่วมกันสร้างผลงานอันทรงคุณค่านี้ และขอมอบความมั่นใจว่า ทางอำเภอทุ่งสงพร้อมสนับสนุนและร่วมขับเคลื่อนแนวทางนี้ไปพร้อมกับทุกท่าน เพื่อสร้าง **"ทุ่งสง-ทุ่งสวรรค์"** ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

นายสมคิด กาฬสุวรรณ

นายอำเภอทุ่งสง

สารจาก จ.อ.เวษยันต์ หนูรักษา

ปลัดเทศบาลเมืองทุ่งสง รักษาการแทน
นายกเทศมนตรีเมืองทุ่งสง

การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากการเข้าใจบริบทของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง และที่สำคัญกว่าคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนเจ้าของพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของตนเองอย่างแท้จริง เทศบาลเมืองทุ่งสง จึงได้ริเริ่มโครงการแผนผังภูมินิเวศขึ้น โดยออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม 3 ระดับ ได้แก่ ระดับเทศบาล ระดับชุมชน และระดับสถานศึกษา ผ่านเครื่องมือเชิงกระบวนการที่หลากหลาย

กระบวนการนี้ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของชุมชนทั้ง 22 แห่ง ในการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ของตนเอง ออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม ข้อมูลและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกแปลงเป็นแผนงานและโครงการที่บรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี พ.ศ.2566-2570 อย่างเป็นระบบ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในทั้ง 3 เขตเมือง คือข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนว่าการพัฒนาที่ขับเคลื่อนจากฐานชุมชนและข้อมูลพื้นที่นั้น สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริง

ในนามของเทศบาลเมืองทุ่งสง ผมขอขอบคุณทุกภาคส่วนที่ได้ร่วมกันทำให้แผนผังภูมินิเวศเป็นเครื่องมือที่มีชีวิตไม่ใช่แค่แผนบนกระดาษ และขอให้หนังสือเล่มนี้เป็นก้าวสำคัญที่จุดประกายการพัฒนาเมืองบนฐานธรรมชาติและวัฒนธรรมสู่การเป็น **"ทุ่งสง-ทุ่งสวรรค์"** อย่างที่เราทุกคนร่วมกันฝันและลงมือทำ

จ.อ. เวษยันต์ หนูรักษา

ปลัดเทศบาลเมืองทุ่งสง รักษาการแทน

นายกเทศมนตรีเมืองทุ่งสง

สารจาก นายสมชาย สังข์วังเลาว์

ประธานสภาองค์การบริหารชุมชนเมืองทุ่งสง

ความสำเร็จของการจัดทำแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสง เกิดขึ้นได้จากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนในทั้ง 22 ชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่เปิดพื้นที่ให้ทุกเสียงได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่การสำรวจทำ Green Map เพื่อทำความเข้าใจทรัพยากรและทุนในพื้นที่ การวิเคราะห์ SWOT เพื่อประเมินศักยภาพและข้อจำกัด จนถึงการระดมความคิดผ่าน Mind Map เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การ **"ฟื้นฟูอนุรักษ์ และพัฒนา"** ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

หนังสือเล่มนี้คือการบันทึกเสียงและพลังของชุมชน ที่เปลี่ยนบทบาทจาก **"ผู้ให้ข้อมูล"** มาเป็น **"ผู้ร่วมออกแบบ"** อนาคตของเมืองอย่างเต็มภาคภูมิ ข้อเสนอเชิงพื้นที่จากทุกชุมชนไม่เพียงถูกนำไปสู่การปฏิบัติแต่ยังถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยน **"ความร่วมมือ"** ให้กลายเป็น **"ความยั่งยืน"** อย่างแท้จริง บทเรียนจาก 3 เขตเมืองแสดงให้เห็นว่า เมื่อชุมชนมีเครื่องมือและกระบวนการที่เหมาะสมก็สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้

ในฐานะตัวแทนของชุมชนเมืองทุ่งสง ผมรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการครั้งนี้ และขอเชิญชวนให้ทุกท่านได้เรียนรู้บทเรียนจากพื้นที่ของเรา หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่แค่ผลงานของเทศบาล แต่คือผลงานของทุกคนที่รักและหวังดีต่อทุ่งสง ขอให้เป็นต้นแบบแห่งความร่วมมือที่แข็งแกร่ง เพื่อสร้างเมืองน่าอยู่สำหรับทุกคนสืบไป

นายสมชาย สังข์วังเลาว์

ประธานสภาองค์การบริหารชุมชนเมืองทุ่งสง

บทที่ 1

แผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสง

1.1 บริบทเมืองทุ่งสง :

เหตุผลและความจำเป็นของการจัดทำแผนผังภูมินิเวศ

การพัฒนาเมืองในปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันในระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลให้ภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความรุนแรงขึ้น หรือการขยายตัวของเมืองที่ขาดการวางแผนอย่างรอบด้าน อาจส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ได้การรับมือกับความท้าทายเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิด และเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับสากล ระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่น โดยแนวทางสำคัญที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11 : การพัฒนาเมืองและที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ให้มีความยืดหยุ่น ปลอดภัย ครอบคลุมและยั่งยืน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายเชิงรุกที่เมืองต่างๆ ทั่วโลกมุ่งมั่นที่จะทำให้สำเร็จ

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาเมืองบนฐานระบบนิเวศก็สอดคล้องโดยตรงกับ **ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)** โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ 5 : **การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม** และยุทธศาสตร์ที่ 2 : **ด้านความสามารถในการแข่งขัน** ที่เน้นการสร้างคุณค่าจากความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นต้นทุนสำคัญของประเทศ

เมืองทุ่งสงกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การจัดทำแผนผังภูมินิเวศจึงเป็นโอกาสในการออกแบบการพัฒนาเมืองอย่างมีทิศทาง โดยใช้ข้อมูลพื้นที่เป็นฐานเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDGs และยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อให้การเติบโตของเมืองสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการของชุมชน **เทศบาลเมืองทุ่งสง** จึงมีเป้าหมายในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนบนฐานของระบบนิเวศและภูมิวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลพื้นที่เป็นเครื่องมือในการออกแบบเมืองให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของท้องถิ่น ภายใต้แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2566–2570 เทศบาลได้ริเริ่มใช้ **"แผนผังภูมินิเวศ"** (Ecological Spatial Plan) เป็นกลไกสำคัญในการวิเคราะห์พื้นที่วางยุทธศาสตร์ และขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบ

แผนผังภูมินิเวศเป็นเครื่องมือเชิงพื้นที่ที่บูรณาการข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อให้การวางแผนใช้ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานมีความสอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ ทั้งนี้เทศบาลเมืองทุ่งสงได้ดำเนินการจัดทำแผนผังภูมินิเวศในสามระดับ ได้แก่ **ระดับเทศบาล**เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานพัฒนาเมือง **ระดับชุมชน** เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์พื้นที่ และออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน และ**ระดับสถานศึกษา**เพื่อบูรณาการการเรียนรู้เชิงพื้นที่เข้าสู่หลักสูตรและกิจกรรมของโรงเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมระหว่างเยาวชนกับพื้นที่จริง การดำเนินงานในทั้งสามระดับสะท้อนถึงความพยายามของเมืองทุ่งสงในการเปลี่ยนแนวคิดการวางแผนเมืองจากแบบรวมศูนย์ สู่การออกแบบร่วมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลพื้นที่และความรู้ท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองบนฐานระบบนิเวศที่ได้รับการส่งเสริมในระดับประเทศและสากล

1.2 แผนผังภูมินิเวศ :

เครื่องมือเชิงพื้นที่เพื่อการออกแบบและพัฒนาเมืองเทศบาลเมืองทุ่งสง มีเป้าหมายในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนบนฐานของระบบนิเวศและภูมิวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นเครื่องมือในการออกแบบเมืองให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของท้องถิ่น ภายใต้แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. 2566–2570 เทศบาลได้ริเริ่มใช้ **"แผนผังภูมินิเวศ"** (Ecological Spatial Plan) เป็นกลไกสำคัญในการวิเคราะห์พื้นที่วางยุทธศาสตร์ และขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบ

ในบริบทของการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน แผนผังภูมินิเวศจึงเป็นเครื่องมือเชิงพื้นที่ที่สำคัญที่เทศบาลเมืองทุ่งสงนำมาใช้ในการออกแบบการพัฒนาเมืองบนฐานของระบบนิเวศและภูมิวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้แผนผังดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ร่วม ที่เปิดพื้นที่ให้ภาคีทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และกำหนดยุทธศาสตร์การใช้พื้นที่เมืองอย่างมีทิศทาง

เครื่องมือนี้หลอมรวมข้อมูลจากหลายมิติ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ระบบน้ำ พื้นที่สีเขียว การใช้ที่ดิน ความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรมท้องถิ่นและกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในระดับเมือง และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายที่แม่นยำสอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ นอกจากนี้ยังได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองบนฐานธรรมชาติ (Nature-based Solutions : NbS) และการปรับตัวโดยใช้ระบบนิเวศเป็นฐาน (Ecosystem-based Adaptation: EbA) ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการส่งเสริมในระดับประเทศและสากล

วิธีการจัดทำแผนที่ชุมชน (Green Map)

ไอคอนกรีนแมพจากเว็บไซต์ Greenmap.org
คำอธิบายไอคอนจากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

แผนที่กระดาษ ขนาดใหญ่ (A0)

ด้วยการใช้ **"แผนผังภูมินิเวศ"** เป็นแกนหลัก เมืองทุ่งสงจึงสามารถดำเนินการพัฒนาได้
 อย่างเป็นระบบในสามระดับ ได้แก่ ระดับเทศบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนงาน
 พัฒนาเมือง, ระดับชุมชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์พื้นที่ และออกแบบกิจกรรม
 ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน, และระดับสถานศึกษาเพื่อบูรณาการเรียน
 รู้เชิงพื้นที่เข้าสู่หลักสูตรและกิจกรรมของโรงเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมระหว่าง
 เยาวชนกับพื้นที่จริง

1.2.1 ความหมายของแผนผังภูมินิเวศ

แผนผังภูมินิเวศ คือผลลัพธ์ของการบูรณาการระหว่าง **"แผน"** **"ผัง"** และ **"ภูมินิเวศ"** โดย
"แผน" หมายถึงแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ เช่น
 แผนพัฒนาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น แผนทรัพยากรธรรมชาติ และแผนพัฒนาจังหวัด ส่วน **"ผัง"**
 หมายถึง นโยบายการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น ผังเมืองรวม ผังเมืองเฉพาะ และผังการใช้ที่ดินตาม
 กฎหมาย ขณะที่ **"ภูมินิเวศ"** หมายถึงลักษณะทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ เช่น ระบบน้ำ
 พื้นที่สีเขียว ความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งโบราณคดี และอัตลักษณ์ท้องถิ่น

การบูรณาการทั้งสามองค์ประกอบนี้ทำให้แผนผังภูมินิเวศเป็นเครื่องมือที่สามารถเชื่อมโยง
 ข้อมูลเชิงพื้นที่กับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
 มนุษย์กับธรรมชาติและศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับการเปลี่ยนแปลง

1.2.2 ขั้นตอนการจัดทำแผนผังภูมินิเวศ

การจัดทำแผนผังภูมินิเวศประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลักที่เชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของภาคีทุกภาคส่วน ได้แก่ :

ขั้นแรก คือการวิเคราะห์สถานการณ์และศักยภาพของพื้นที่ โดยรวบรวมข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เพื่อประเมินข้อจำกัดและโอกาสของพื้นที่ เช่น พื้นที่เสี่ยงภัย พื้นที่สีเขียว พื้นที่ชุ่มน้ำ และระบบนิเวศที่มีอยู่ การใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์เชิงลึกและสร้างความเข้าใจร่วม ด้วยการใช้ Green Map เป็นเครื่องมือ

ขั้นที่สอง คือการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยวางกรอบยุทธศาสตร์หลัก 3 ด้าน ได้แก่ การฟื้นฟู การอนุรักษ์ และการพัฒนา ซึ่งสะท้อนแนวทางการใช้พื้นที่อย่างเหมาะสมตามศักยภาพและความต้องการของชุมชน พร้อมกำหนดพื้นที่เป้าหมายผู้ได้รับผลประโยชน์ และภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การกำหนดยุทธศาสตร์จะเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 11) และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในระดับนโยบายด้วยการใช้ Mind Map เป็นเครื่องมือ

ขั้นสุดท้าย คือการพัฒนาแผนงานและผังสู่การปฏิบัติ โดยจัดทำแผนงาน โครงการงบประมาณ และตัวชี้วัดที่ชัดเจน พร้อมกำหนดพื้นที่ดำเนินการลงในผังภูมินิเวศ และวางระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ ด้วยการใช้ Strategy Map เป็นเครื่องมือ

1.2.3 บทบาทเชิงยุทธศาสตร์

แผนผังภูมินิเวศมีบทบาทสำคัญเป็นเครื่องมือบูรณาการข้อมูลเชิงพื้นที่กับการวางแผนพัฒนาเมือง โดยช่วยให้การใช้พื้นที่เกิดความสมดุลระหว่างการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนา ทั้งยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีทุกภาคส่วน ในการกำหนดอนาคตของเมืองอย่างมีทิศทาง นอกจากนี้แผนผังภูมินิเวศยังช่วยเพิ่มภูมิต้านทานของเมืองต่อภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผ่านการออกแบบพื้นที่ที่รองรับความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศที่ยั่งยืน

1.3 กระบวนการร่วมสร้างแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสง

การจัดทำแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสงเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือของภาคีหลากหลายภาคส่วน โดยมีเทศบาลเมืองทุ่งสงเป็นแกนกลางในการประสานงานและเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชน สถานศึกษา ภาควิชาการ ภาคเอกชน และผู้ทรงคุณวุฒิ กระบวนการนี้เป็นการสร้างพื้นที่ที่หลอมรวมความรู้ ความคาดหวัง และความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อออกแบบเมืองบนฐานของภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ระยะที่ 1 : การประเมินพื้นที่

ในระยะเริ่มต้นเทศบาลและภาคีร่วมดำเนินงานได้สำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยใช้เครื่องมือหลากหลาย เช่น **Green Map, SAR (Self-Assessment Report), SWOT Analysis** และ**แผนที่เดินดิน** เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งด้านภูมิศาสตร์ ภูมินิเวศ และภูมิวัฒนธรรมของเมือง ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน

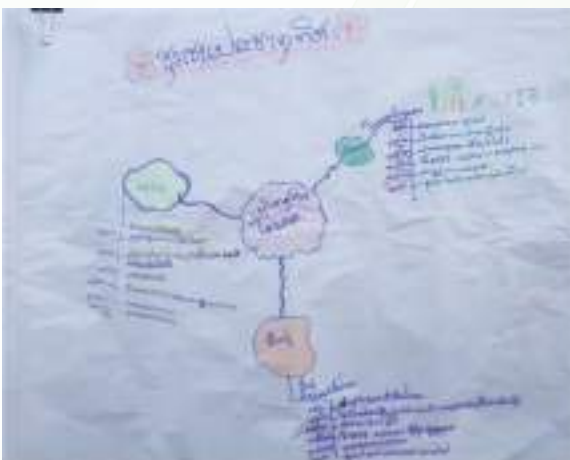

กระบวนการประเมินพื้นที่ยังรวมถึงการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในหลายระดับ เช่น เวทีชุมชนเวทีโรงเรียน และเวทีภาคนโยบาย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลจากหลากหลายมุมมอง และสร้างความเข้าใจร่วมในเรื่องระบบนิเวศเมือง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยง **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** และการใช้พื้นที่อย่างไม่สมดุล

ระยะที่ 2 : การวางยุทธศาสตร์

จากข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากระยะที่ 1 เทศบาลร่วมกับภาคีเครือข่ายได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยใช้กรอบ **"พื้นที่ - อนุรักษ์ - พัฒนา"** เป็นแนวทางหลักในการออกแบบการใช้พื้นที่ (land use) และกำหนดกิจกรรมการพัฒนา (development activities)

อย่างเหมาะสม ยุทธศาสตร์ที่กำหนดครอบคลุมประเด็นสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำ พื้นที่สีเขียวและความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างจิตสำนึกและองค์ความรู้ การจัดการพลังงาน การจัดการขยะและน้ำเสีย และการพัฒนาพื้นที่ด้วยทุนทางวัฒนธรรม การวางยุทธศาสตร์ดำเนินผ่านเครื่องมือเชิงกระบวนการ เช่น Mind Map เพื่อระดมความคิดและจัดลำดับความสำคัญของประเด็นยุทธศาสตร์และ **Strategy Map** เพื่อเชื่อมโยงยุทธศาสตร์กับการปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

GREEN MAP แผนเข่านการดำ

ทั้งยังมีการใช้การ์ดเทคนิคเพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม โดยเทศบาลได้แต่งตั้งคณะทำงานในแต่ละยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาล ครู และตัวแทนชุมชน เพื่อร่วมกันออกแบบแนวทางการดำเนินงานที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริง

ระยะที่ 3 : การนำไปปฏิบัติ

ในขณะนี้เทศบาลได้แปลงยุทธศาสตร์ที่ได้จากระยะที่ 2 ให้เป็นแผนงานและโครงการนำร่องในพื้นที่เป้าหมาย โดยคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย และทรัพยากรที่มีอยู่ พร้อมจัดวางระบบติดตามและประเมินผลที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทในการตรวจสอบและปรับปรุงแผนอย่างต่อเนื่อง แผนผังภูมินิเวศที่จัดทำขึ้นจึงมิใช่เพียงเอกสารเชิงนโยบาย แต่เป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้จริงในการวางแผนพัฒนาเมืองในระดับเทศบาล นอกจากนี้เทศบาลยังได้เชื่อมโยงแผนผังภูมินิเวศกับแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดการบูรณาการในเชิงนโยบายและสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองได้อย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนและวางรากฐานสู่การพัฒนาเมืองที่มีความยืดหยุ่น (Resilience) ต่อการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

1.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมือง : เข้าใจพื้นที่ - วางยุทธศาสตร์ - สู่การปฏิบัติ

การจัดทำแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสงในปีงบประมาณ 2566-2567 เป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลเชิงพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 22 แห่ง โดยเทศบาลเมืองทุ่งสงได้ใช้เครื่องมือเชิงกระบวนการที่หลากหลาย เช่น **Green Map, SAR (Self-Assessment Report), SWOT Analysis, Mind Map** และ **Strategy Map** เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบสำคัญ

ที่สะท้อนศักยภาพ ความต้องการ และความท้าทายเฉพาะของพื้นที่ได้อย่างแม่นยำ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนจากเครื่องมือเหล่านี้ ได้นำมาใช้ในการกำหนดกรอบยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาเมืองบนฐานภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรม

1.4.1 แนวทางยุทธศาสตร์หลัก 3 ด้าน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและการมีส่วนร่วมของภาคีในพื้นที่ ได้กำหนด **แนวทางยุทธศาสตร์หลัก (Strategic Approaches)** ที่เป็นเสมือนกรอบความคิดในการพัฒนาเมืองบนฐานภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรมไว้ 3 ด้าน ได้แก่ :

1. **แนวทางยุทธศาสตร์การฟื้นฟู (Rehabilitation) :** มุ่งฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมและระบบนิเวศที่ถูกกระทบ เพื่อให้กลับมามีคุณภาพและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เช่น การลอกคลอง การขยายพันธุ์ปลา การปรับปรุงสวนสาธารณะ และการฟื้นฟูพื้นที่สีเขียวในชุมชน การฟื้นฟูในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การปรับปรุงทางกายภาพแต่ยังรวมถึงการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคนกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้นๆ ด้วย

- 2. แนวทางยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ (Conservation) :** เน้นการรักษาและคุ้มครองพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นทุนดั้งเดิมของเมือง เช่น ต้นไม้ใหญ่ บ้านพักรถไฟ อาคารประวัติศาสตร์ ประเพณีท้องถิ่น และสัตว์น้ำพื้นถิ่น โดยมุ่งสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรของเมืองให้คงอยู่ต่อไป
- 3. แนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนา (Development) :** ส่งเสริมการใช้พื้นที่และกิจกรรมที่สร้างโอกาสใหม่ให้กับเมือง โดยคำนึงถึงบริบทของภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาตลาด ถนนวัฒนธรรม ที่บริหารโดยกลุ่มประชาสังคม หรือการเพิ่มพื้นที่ถนนคู่กันกับการอนุรักษ์คลองท่าแพ ท่งสง แนวทางนี้คือการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ บนรากฐานที่มีอยู่เดิมอย่างยั่งยืน

เมื่อมีกรอบยุทธศาสตร์หลักแล้ว เทศบาลและภาคีได้ร่วมกันระบุประเด็นยุทธศาสตร์ที่ควรให้ความสำคัญในการดำเนินงานในพื้นที่จริง

1.4.2 ประเด็นยุทธศาสตร์สำคัญ 6 ด้าน

แนวทางยุทธศาสตร์หลักทั้ง 3 ด้าน ได้นำไปสู่การกำหนดเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น ผ่านการสังเคราะห์และระดมความคิดเห็นจากภาคชุมชนและภาคประชาสังคม ซึ่งนำไปสู่การระบุ ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issues) สำคัญในการพัฒนาเมืองทุ่งสง 6 ด้าน ได้แก่ :

1. การบริหารจัดการน้ำ
2. การจัดการพื้นที่สีเขียวและความหลากหลายทางชีวภาพ
3. การสร้างจิตสำนึกและการจัดการองค์ความรู้
4. การจัดการพลังงานและลดการใช้พลังงาน
5. การจัดการขยะและน้ำเสีย
6. การพัฒนาพื้นที่ด้วยทุนทางวัฒนธรรม

ประเด็นเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกรอบในการจัดทำแผนงานและโครงการที่สามารถขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติได้จริง โดยมีการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น และจัดสรรงบประมาณประจำปีเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการแปลงแนวคิดเชิงทฤษฎีไปสู่แผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม

1.4.3 การเชื่อมโยงข้อค้นพบกับพื้นที่จริง

เพื่อให้ยุทธศาสตร์และแผนงานมีประสิทธิภาพสูงสุด การดำเนินงานได้เจาะลึกไปถึงระดับเขตของเทศบาล โดยการวิเคราะห์ SWOT รายเขตและการจัดทำ Green Map ได้เปิดเผยให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ 3 เขต ซึ่งนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานที่ตอบโจทย์พื้นที่อย่างแท้จริง ได้แก่ :

เขต	จุดเด่น	แนวทางและแผนงาน
เขต 1	เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเมืองเก่า	พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ภูมิสัญลักษณ์ และพื้นที่เชิงพาณิชย์จึงมุ่งเน้นการฟื้นฟูและอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่น
เขต 2	สิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ	การฟื้นฟูโซนสีเขียว ศูนย์สุขภาพชุมชน และระบบจัดการขยะและน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพ
เขต 3	การขยายตัวของเมือง	รองรับการเปลี่ยนแปลงจากรถไฟรางคู่ ด้วยการวางแผนระบบขนส่งมวลชน พื้นที่เศรษฐกิจใหม่ และการจัดการพื้นที่ริมคลองอย่างเหมาะสม

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ในระดับเขตช่วยให้เทศบาลสามารถมองเห็นลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจน และนำไปสู่การออกแบบยุทธศาสตร์และแผนงานที่มีความเฉพาะเจาะจงสอดคล้องกับศักยภาพและบริบทจริงของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูเมืองเก่า การส่งเสริมสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม หรือการเตรียมความพร้อมรองรับการขยายตัวของเมืองในอนาคต กระบวนการเชื่อมโยงข้อค้นพบกับพื้นที่จริงจึงเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาเมืองมีทิศทางที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพและยั่งยืนอย่างแท้จริง

บทที่ 2

ผลงานจากพื้นที่ 3 เขตเมือง

การขับเคลื่อนแผนผังภูมิวิเทศสู่การพัฒนาเมืองทุ่งสง-ทุ่งสวรรค์

การดำเนินงานตามแผนผังภูมิวิเทศในเมืองทุ่งสงช่วงปี 2566-2567 ได้เข้าสู่ระยะของการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 22 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 3 เขตเมือง ซึ่งแต่ละเขตมีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน บทที่ 2 นี้ จึงนำเสนอผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากการขับเคลื่อนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นการประกอบร่าง ภาพรวมของเมืองที่มีชีวิต มีความหลากหลาย และมีเป้าหมายร่วมกันในการเป็น **“เมืองน่าอยู่”** ที่สมดุลในทุกมิติ

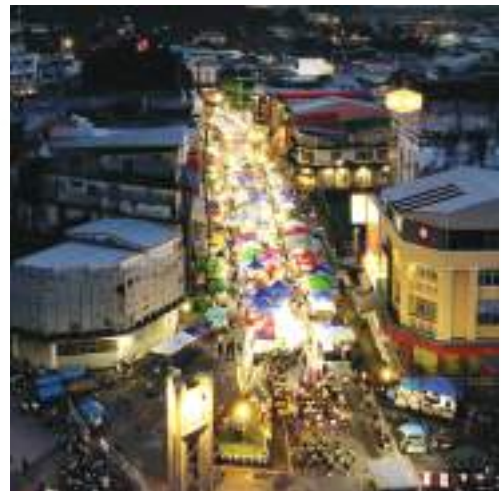
จากกระบวนการที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 1 แผนผังภูมิวิเทศ ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแนวคิดสู่การปฏิบัติ โดยเนื้อหาในบทนี้จะแสดงให้เห็นว่าการใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น Green Map, SWOT Analysis, Mind Map และ Strategy Map ได้นำไปสู่การพัฒนาที่ตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะของแต่ละเขตได้อย่างไร

เขต 1 : พื้นที่เศรษฐกิจและรากเหง้าวัฒนธรรม

เขต 2 : พื้นที่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง

เขต 3 : พื้นที่ขยายตัวของเมืองที่มีศักยภาพด้านการค้าและการท่องเที่ยว

การนำเสนอผลงานจากแต่ละเขตในลำดับต่อไป จะสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานเชิงบูรณาการที่ทำให้ **“ทุ่งสงทุ่งสวรรค์”** ไม่ใช่เพียงแค่ความฝัน แต่เป็นเป้าหมายที่สามารถเกิดขึ้นได้จริงจากการมีส่วนร่วมของทุกคน

2.1 : พื้นที่เศรษฐกิจและรากเหง้าวัฒนธรรมของเมืองทุ่งสง

2.1.1 ลักษณะพื้นที่และชุมชน เขต 1 :

ศูนย์กลางเศรษฐกิจและรากเหง้าวัฒนธรรม

เขต 1 เป็นหัวใจของเมืองทุ่งสงที่มีบทบาทสำคัญในฐานะ ศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ การคมนาคม และวัฒนธรรม โดยประกอบด้วยชุมชนหลัก ได้แก่ ตลาดสด บ้านพักรถไฟ และย่านการค้า ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตชีวาและมีรากเหง้าที่เข้มแข็ง พื้นที่ดังกล่าวโดดเด่นในหลายมิติ :

- เป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญของภาคใต้ : มีตลาดสด ตลาดยาว และตลาดโต้รุ่งรวมกว่า 1,800 ร้านค้า
- เป็นจุดชุมทางรถไฟที่เชื่อมโยงภูมิภาค : มีบทบาทสำคัญในการขนถ่ายสินค้าและผู้คนในอดีต

- **เป็นแหล่งรวมมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์** : เป็นแหล่งรวมอาคารและสถาปัตยกรรมเก่าแก่ เช่น บ้านพักรถไฟ สมาคมจงฮั่ว และโรงซ่อมรถจักร รวมถึงเป็นพื้นที่จัดงานประเพณีและเทศกาลสำคัญของเมือง เช่น แห่ผ้าขึ้นธาตุ สารทเดือนสิบ และงานกินเจ
- **เป็นแหล่งศิลปะการแสดงพื้นบ้าน** : พบการแสดงดั้งเดิม เช่น กลองยาว มโนราห์ และหนังตะลุง ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน
- **มีทุนทางธรรมชาติ** : มีความหลากหลายทางธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ถ้ำตลอด คลองท่าแพ สวนพฤกษาสรินธร และต้นไม้ใหญ่ที่มีอายุหลายสิบปี

นอกจากนี้ด้วยการเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ สถาบันการศึกษา และศูนย์บริการสาธารณสุขหลายแห่ง ทำให้เขต 1 เป็นศูนย์กลางของเมืองที่มีความครบถ้วนและสมบูรณ์ในทุกมิติ

2.2.2 การใช้เครื่องมือเพื่อการวิเคราะห์และวางแผน

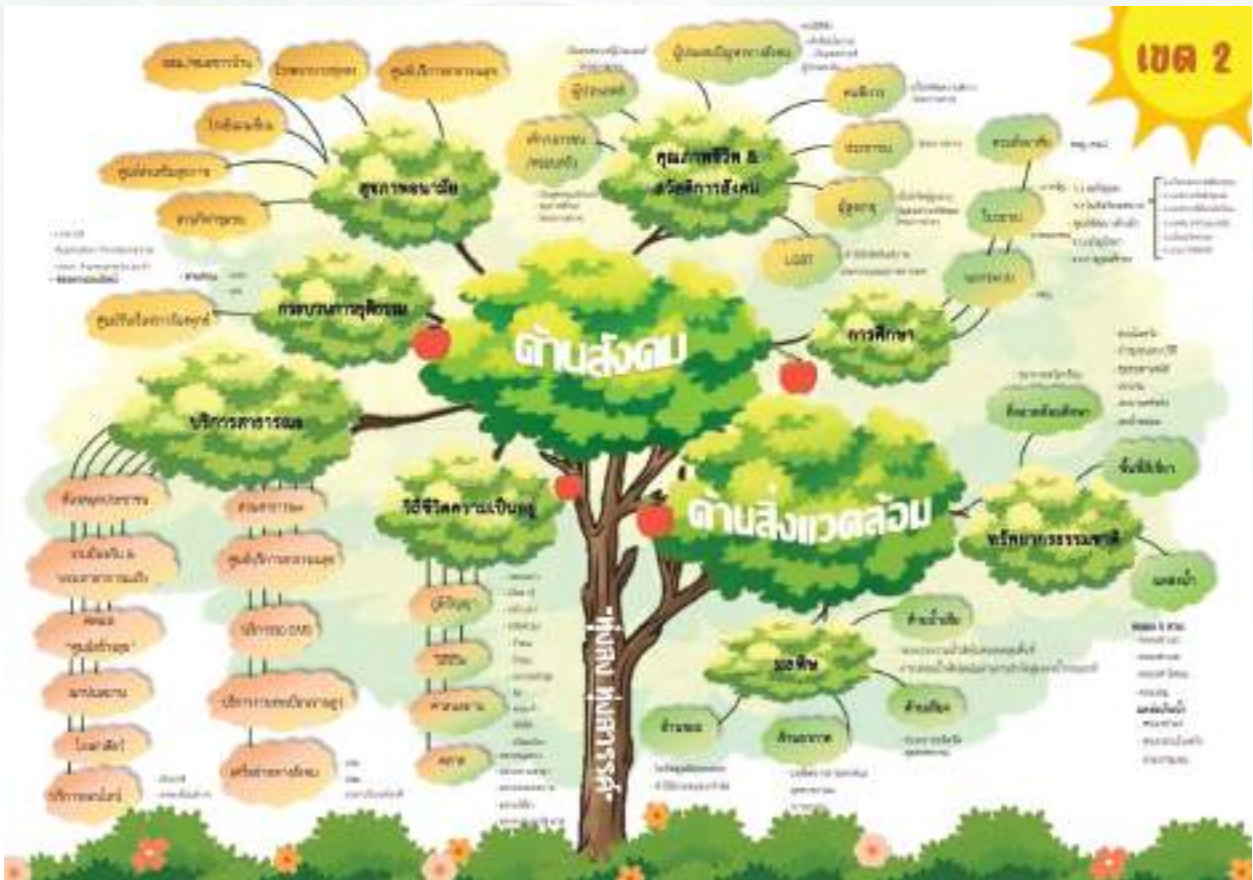
การดำเนินงานในเขต 1 ได้ใช้เครื่องมือเชิงกระบวนการ 4 ประเภท ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบเพื่อขับเคลื่อนการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาจากระดับชุมชนสู่ระดับนโยบาย เครื่องมือเหล่านี้ช่วยแปลงข้อมูลเชิงพื้นที่ให้เป็นแผนงานที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

1.) Green Map : สร้างความเข้าใจในพื้นที่

Green Map ถูกใช้เป็นเครื่องมือแรกเพื่อสำรวจและระบุจุดเด่นของพื้นที่ในมิติเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดทำแผนที่เชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึง :

- ตลาดสด ตลาดโต้รุ่ง และย่านการค้า
- อาคารพื้นเมืองและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น บ้านพักรถไฟ สมาคมจงฮั่ว
- สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ เช่น ถ้ำตลอด ศาลเจ้าชำปอกง
- จุดเชื่อมโยงระบบคมนาคม เช่น สถานีรถไฟ ถนนสายหลัก และศูนย์ขนส่งย่อย

2.) SWOT Analysis : ประเมินศักยภาพและความท้าทาย

จากข้อมูลที่ได้จาก Green Map ได้มีการวิเคราะห์ SWOT ของเขต 1 เพื่อประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน :

- **จุดแข็ง (Strengths)** : การเป็นศูนย์กลางการค้าและคมนาคม, การมีทุนวัฒนธรรมและอาคารประวัติศาสตร์
- **จุดอ่อน (Weaknesses)** : พื้นที่จำกัดและแออัด, ปัญหาการจราจร, ขยะและน้ำเสีย
- **โอกาส (Opportunities)** : การพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การฟื้นฟูอาคารเก่า
- **อุปสรรค (Threats)** : ความเสี่ยงจากโรคระบาดและสาธารณภัย, ปัญหาการใช้พื้นที่ผิดประเภท

3.) Mind Map : กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์

ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นำไปสู่การใช้เทคนิค Mind Map เพื่อระดมความคิดและกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ :

- **ฟื้นฟู (Rehabilitation)** : ปรุงปรับปรุงทางเท้า ทางระบายน้ำ และพื้นที่ริมคลองที่เสื่อมโทรม
- **อนุรักษ์ (Conservation)** : เน้นการรักษาอาคารประวัติศาสตร์ ศิลปะการแสดง บ้านและประเพณีท้องถิ่น
- **พัฒนา (Development)** : ส่งเสริมการสร้างจุดเช็คอินใหม่ๆ การพัฒนาพื้นที่สีเขียว และการจัดโซนนิ่งย่านการค้า

4.) Strategy Map : แปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ

Strategy Map ถูกใช้ในการแปลงแนวคิดและยุทธศาสตร์จาก Mind Map ให้เป็นแผนงาน และโครงการที่สามารถบรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมีโครงการสำคัญที่ได้รับการผลักดัน ได้แก่ :

- โครงการพัฒนาภูมิทัศน์ย่านการค้า
- การปรับปรุงระบบจราจร
- การจัดการน้ำเสียร่วมกับภาคเอกชน

การดำเนินงานในเขต 1 แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการใช้เครื่องมือวิเคราะห์พื้นที่อย่างเป็นระบบ พื้นที่เขต 1 มีความโดดเด่นในฐานะศูนย์กลางการค้าภูมิภาค จุดเชื่อมโยงการคมนาคม และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิตอยู่ในวิถีชุมชน การวิเคราะห์ SWOT ได้ช่วยระบุจุดแข็งและข้อจำกัดของพื้นที่อย่างเป็นระบบ ขณะที่การใช้ Mind Map และ Strategy Map ได้แปลงแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ให้กลายเป็นแผนงานที่สามารถผลักดันเข้าสู่ระดับนโยบายได้จริง

บทเรียนจากเขต 1 ชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์พื้นที่ที่ใช้เครื่องมือที่เหมาะสมร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสร้างกลไกการพัฒนาเมืองที่มีความเฉพาะเจาะจง ตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่น และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.2 : พื้นที่สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง

2.2.1 ลักษณะพื้นที่และชุมชน : รากฐานของสังคมและสิ่งแวดล้อม

เขต 2 มีความโดดเด่นในด้านคุณภาพชีวิต สวัสดิการสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วยชุมชนหลัก ได้แก่ เขาปรีดี, ยุทธศาสตร์ 1, ยุทธศาสตร์ 2, เสริมชาติ, สะพานเหล็ก, ท่าแพเหนือ และประจักษ์ ซึ่งมัลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของโครงสร้างทางสังคมและเครือข่ายชุมชน พื้นที่นี้มีความครบถ้วนทั้งด้าน :

- **การเข้าถึงสวัสดิการและบริการสาธารณะ :** ชุมชนสามารถเข้าถึงสวัสดิการพื้นฐานต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง เช่น เบี้ยผู้สูงอายุ เงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด และมีศูนย์บริการสาธารณสุขครบวงจร รวมถึงโรงพยาบาลทุ่งสง และ อสม.
- **การส่งเสริมคุณภาพชีวิต :** มีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของกลุ่มเปราะบาง เช่น คนพิการ และผู้ป่วยเอดส์ รวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมผ่านช่องทางที่หลากหลาย
- **การศึกษา :** ครอบคลุมทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย
- **วิถีชีวิตและวัฒนธรรม :** มีการดำรงวิถีชีวิตที่หลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น ศาสนสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และตลาดชุมชน
- **ทุนทางธรรมชาติ :** มีพื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น ป่าชุมชนเขาปรีดี และสวนในวังซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการส่งเสริมสุขภาวะที่ดีให้แก่ชุมชน

2.2 การใช้เครื่องมือเพื่อการวิเคราะห์และวางแผน

การดำเนินงานในเขต 2 ได้ใช้เครื่องมือเชิงกระบวนการหลัก 4 ประเภท ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบเพื่อขับเคลื่อนการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาจากระดับชุมชนสู่ระดับนโยบาย เครื่องมือเหล่านี้ช่วยแปลงข้อมูลเชิงพื้นที่ให้เป็นแผนงานที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

1.) Green Map: สร้างความเข้าใจในพื้นที่

Green Map ถูกใช้เป็นเครื่องมือแรกเพื่อสำรวจและระบุ ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ที่เรียนรู้ในเขต 2 โดยเฉพาะในมิติสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาสุขภาวะของชุมชน โดยมีการจัดทำแผนที่เชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึง :

- แหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น คลองท่าเสา คลองท่าแพ คลองท่าโหลน และคลองตม
- แหล่งกักเก็บน้ำ เช่น หนองป่าแก และหนองสวนในห้วย
- พื้นที่สีเขียว เช่น ป่าชุมชนเขาปรีดี สวนในห้วย เขาแจ่ม และเขายายศรีห้วย
- แหล่งเรียนรู้ด้านสุขภาพและวัฒนธรรม เช่น ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ โรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาครอบครัว

2.) การวิเคราะห์ SWOT : ประเมินศักยภาพและความท้าทาย

จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจด้วย Green Map ได้มีการวิเคราะห์ SWOT ของเขต 2 เพื่อประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน :

- **จุดแข็ง (Strengths)** : เขต 2 มีระบบสวัสดิการสังคมที่ครอบคลุมประชากรหลายกลุ่มมีพื้นที่สีเขียวและแหล่งน้ำธรรมชาติที่หลากหลาย รวมถึงมีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น อสม. และ อพม.
- **จุดอ่อน (Weaknesses)** : พื้นที่ยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบรวบรวมน้ำเสียที่ยังไม่ครอบคลุม และการจัดการขยะที่ไม่มีหลุมฝังกลบ ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศและเสียงจากการจราจร
- **โอกาส (Opportunities)** : มีโอกาสในการพัฒนาสวนชุมชนและศูนย์สุขภาพให้เป็นแหล่งเรียนรู้ รวมถึงการเชื่อมโยงข้อมูลจาก Green Map เพื่อออกแบบโครงสร้างพื้นฐานใหม่ๆ
- **อุปสรรค (Threats)** : พื้นที่ยังคงเผชิญกับความเสี่ยงจากการปล่อยน้ำเสียโดยไม่ผ่านการบำบัด การขาดระบบจัดการขยะที่ยั่งยืน และความเสี่ยงจากสารอันตราย

3.) Mind Map: กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์

ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นำไปสู่การใช้เทคนิค Mind Map เพื่อระดมความคิด และกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ :

- **ฟื้นฟู (Rehabilitation)** : มุ่งเน้นการปรับปรุงและคืนสภาพพื้นที่ที่เสื่อมโทรม เช่น การลอกคลองและเพิ่มพันธุ์ปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ การฟื้นฟูงานประเพณี และการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้เหมาะกับการใช้งานของทุกกลุ่มวัย
- **อนุรักษ์ (Conservation)** : เน้นการรักษาและสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น ประเพณีชักพระ ศิลปะพื้นบ้านอย่างหนังตะลุงและมโนราห์ และการดูแลรักษาสถานโบราณ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

- **พัฒนา (Development)** : ส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น การพัฒนาถนนและโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน การจัดโซนนิ่งร้านอาหารและพื้นที่ค้าขาย รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น ที่พักพิงสุนัขจรจัดและการจัดการขยะมูลฝอย

4.) Strategy Map : แปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ

Strategy Map ถูกใช้เพื่อแปลงยุทธศาสตร์ให้เป็นแผนงานที่สามารถบรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมีโครงการสำคัญ ได้แก่ :

- โครงการจัดการขยะและพัฒนาระบบบำบัดน้ำเสีย
- การปรับปรุงถนนและทางเดินในชุมชน
- การพัฒนาสวนชุมชนและศูนย์สุขภาพให้เป็นพื้นที่เรียนรู้
- การส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่เขต 2 มีความโดดเด่นในฐานะพื้นที่ที่มีโครงสร้างสังคมเข้มแข็ง ระบบสวัสดิการครอบคลุม และทุนทางธรรมชาติที่หลากหลาย การใช้เครื่องมือเชิงพื้นที่ เช่น Green Map, SWOT, Mind Map และ Strategy Map ได้ช่วยเปิดเผยศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่อย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การออกแบบแผนงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

บทเรียนจากเขต 2 ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์พื้นที่โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสมร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสร้างกลไกการพัฒนาเมืองที่มีความเฉพาะเจาะจง ตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่น และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.3 : พื้นที่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกันของเมืองทุ่งสง

2.3.1 ลักษณะพื้นที่และชุมชน : จุดตัดของการพัฒนาและระบบนิเวศ

เขต 3 เป็นพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญด้านเศรษฐกิจ การขนส่ง และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วยชุมชนหลากหลายที่เชื่อมโยงกันทั้งในด้านการค้า การบริการ และภูมินิเวศ พื้นที่นี้มีความโดดเด่นในหลายมิติ :

- **เป็นศูนย์กลางธุรกิจและการค้า** : เป็นศูนย์รวมของห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อ และตลาดชุมชน เช่น ตลาดสด ตลาดโต้รุ่ง และตลาด خانชลา
- **เป็นศูนย์กลางการคมนาคม** : มีระบบขนส่งมวลชนที่หลากหลาย เช่น รถไฟ รถบัส รถสองแถวและรถแท็กซี่ รวมถึงเป็นที่ตั้งของศูนย์กระจายสินค้า

- **มีทุนทางธรรมชาติ** : มีความหลากหลายทางภูมินิเวศ ทั้งแหล่งน้ำและภูเขา เช่น คลองท่าแพ คลองท่าโหล่น และถ้ำตลอด นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สีเขียวอย่างสวนสาธารณะและศาสนสถานหลากหลายที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตในชุมชน
- **มีภูมิปัญญาท้องถิ่น** : มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่น่าสนใจ เช่น ฝายมีชีวิต และการอนุรักษ์สัตว์ป่าพื้นที่เขต 3 จึงเป็นจุดตัดที่สำคัญระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองและการรักษาสมดุลของระบบนิเวศในระดับชุมชน

2.3.2 การใช้เครื่องมือเพื่อการวิเคราะห์และวางแผน

การดำเนินงานในเขต 3 ได้ใช้เครื่องมือเชิงกระบวนการหลัก 4 ประเภท ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อขับเคลื่อนการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาจากระดับชุมชนสู่ระดับนโยบายเครื่องมือเหล่านี้ช่วยแปลงข้อมูลเชิงพื้นที่ให้เป็นแผนงานที่เป็นรูปธรรม และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

1.) Green Map: สร้างความเข้าใจในพื้นที่

Green Map ถูกใช้เป็นเครื่องมือแรกเพื่อสำรวจและระบุจุดเด่นของพื้นที่ในมิติเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดทำแผนที่เชิงสัญลักษณ์ที่แสดงถึง :

- **พื้นที่เชิงเศรษฐกิจ** : ตลาดสด ตลาดโต้รุ่ง และศูนย์กระจายสินค้า
- **จุดเชื่อมโยงคมนาคม** : สถานีรถไฟ ถนนสายหลัก และศูนย์ขนส่ง
- **ทุนทางธรรมชาติ** : คลอง ภูเขา และสวนสาธารณะ
- **มรดกทางวัฒนธรรม** : ศาสนสถานและพื้นที่วัฒนธรรม
- **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** : จุดอนุรักษ์ฝายมีชีวิตและภูมิปัญญาหม่าปลา

2.) การวิเคราะห์ SWOT : ประเมินศักยภาพและความท้าทาย

จากการสำรวจด้วย Green Map ได้มีการวิเคราะห์ SWOT ของเขต 3 เพื่อประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน :

- **จุดแข็ง (Strengths) :** เป็นศูนย์รวมเศรษฐกิจและการขนส่งของเมือง มีระบบบริการสาธารณะและสถาบันการเงินครบถ้วน มีแหล่งธรรมชาติและพื้นที่สีเขียวหลากหลาย และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงดำรงอยู่
- **จุดอ่อน (Weaknesses) :** การเติบโตทางเศรษฐกิจอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ มีปัญหาขยะ น้ำเสีย และมลพิษจากกิจกรรมเชิงพาณิชย์ รวมถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ และการใช้พื้นที่บางส่วนไม่สอดคล้องกับผังเมือง

- **โอกาส (Opportunities) :** มีโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวและธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้การเชื่อมโยงระบบขนส่งกับพื้นที่อนุรักษ์ และการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อม
- **อุปสรรค (Threats) :** เผชิญกับความเสี่ยงจากการใช้พื้นที่ผิวดินประเภทและการขยายตัวของเมือง การขาดกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน และการจัดการขยะและมลพิษที่ยังไม่เป็นระบบ

3.) Mind Map : กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์

ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นำไปสู่การใช้เทคนิค Mind Map เพื่อระดมความคิดและกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ :

- **ฟื้นฟู (Rehabilitation) :** มุ่งเน้นการปรับปรุงและคืนสภาพพื้นที่ที่เสื่อมโทรม เช่น การปรับปรุงระบบขนส่งและพื้นที่ค้าขายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การฟื้นฟูคลองและภูเขาให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ และการจัดระเบียบศูนย์กระจายสินค้าและตลาดชุมชน

- **อนุรักษ์ (Conservation)** : เน้นการรักษาและสืบสานคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง "ฝายมีชีวิต" และ "หม้าปลา" การอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวในสวนสาธารณะ และการดูแลศาสนสถานเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน
- **พัฒนา (Development)** : ส่งเสริมการสร้างสรรคสิ่งใหม่ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจ เช่น การสร้าง พื้นที่เศรษฐกิจสีเขียว ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบขนส่งที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อนุรักษ์ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และศูนย์บริการทางการเงินที่ครอบคลุม

4.) Strategy Map : แปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ

Strategy Map ถูกใช้เพื่อแปลงยุทธศาสตร์ให้เป็นแผนงานที่สามารถบรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมีโครงการสำคัญ ได้แก่ :

- โครงการพัฒนาศูนย์กระจายสินค้าและตลาดชุมชน
- การจัดการขยะและน้ำเสียร่วมกับภาคเอกชน
- การส่งเสริมเศรษฐกิจสีเขียวและธุรกิจชุมชน
- การสร้างเครือข่ายฝ่ายมีชีวิตและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การปรับปรุงระบบขนส่งให้เชื่อมโยงพื้นที่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

พื้นที่เขต 3 มีความโดดเด่นในฐานะจุดตัดระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองและการรักษาสมดุลของระบบนิเวศในระดับชุมชน การใช้เครื่องมือเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบได้ช่วยเปิดเผยศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่อย่างชัดเจน และนำไปสู่การออกแบบแผนงานที่ตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทเรียนจากเขต 3 ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์พื้นที่โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสมร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสร้างกลไกการพัฒนาเมืองที่มีความเฉพาะเจาะจง ตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่น และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับนโยบายได้อย่างยั่งยืน

2.4 ข้อเสนอเชิงพื้นที่จากชุมชนและภาคีเครือข่าย

จากการดำเนินกระบวนการจัดทำแผนผังภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรมในพื้นที่เทศบาลเมืองทุ่งสง โดยใช้เครื่องมือเชิงกระบวนการอย่าง Green Map, SWOT Analysis, Mind Map และ Strategy Map ครอบคลุมทั้ง 3 เขตเลือกตั้ง พบว่าชุมชนและภาคีเครือข่ายมีข้อเสนอเชิงพื้นที่ที่หลากหลายและมีความเชื่อมโยงกันในเชิงยุทธศาสตร์ โดยสามารถสังเคราะห์ข้อเสนอหลักใน 3 แนวทางได้แก่ การฟื้นฟู การอนุรักษ์ และการพัฒนา ดังนี้ :

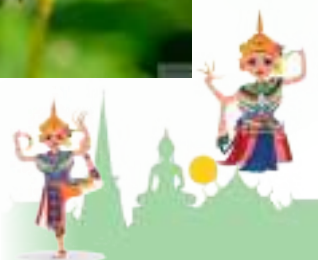
แนวทางการฟื้นฟู (Rehabilitation)

ข้อเสนอด้านการฟื้นฟูมุ่งเน้นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีคุณภาพและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เช่น :

- **ฟื้นฟูพื้นที่ริมคลอง** เช่น คลองท่าแพ คลองตม และคลองท่าโหลน ให้เป็นพื้นที่เรียนรู้และนันทนาการ

- ปรับปรุงทางเท้า ถนนและระบบระบายน้ำ ในเขตเมืองเก่าและพื้นที่เศรษฐกิจ
- พื้นที่พื้นที่สีเขียว เช่น สวนพฤกษชาติ หนองป่าแก และสวนเฉลิมพระเกียรติ ร.5
- พื้นที่ศูนย์เรียนรู้ ICT และอาคารชุมชน เช่น บ้านพักรถไฟ และศูนย์เด็กเล็ก
- พื้นที่พันธุ์ปลา พืชพื้นถิ่น และระบบนิเวศน้ำ ในคลองสายหลัก
- พื้นที่พื้นที่ชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ถ้ำตลอด ถ้ำพระ และสวนพฤกษชาติในวัง

แนวทางการอนุรักษ์ (Conservation)

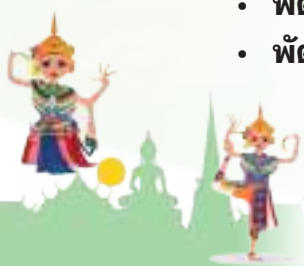
ข้อเสนอด้านการอนุรักษ์เน้นการรักษาและส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น :

- **อนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์** เช่น สมาคมจงฮั่ว บ้านพักรถไฟ และอาคารยิปฮอย
- **อนุรักษ์ประเพณีและศิลปะพื้นบ้าน** เช่น แห่ผ้าขึ้นธาตุ กลองยาว มโนราห์ และหนังตะลุง
- **อนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ** เช่น ป่าชุมชนเขาปรีดี ต้นไม้ใหญ่ และพันธุ์นก/ผีเสื้อ
- **อนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนริมคลอง และพื้นที่เกษตร** เช่น สวนผลไม้ สวนสมรม และหม่าปลา
- **อนุรักษ์ศาสนสถาน และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์** เช่น วัดปรีดี ศาลยายี่หวัง และมัสยิดในพื้นที่ชุมชน

แนวทางการพัฒนา (Development)

ข้อเสนอด้านการพัฒนามุ่งเน้นการสร้างโอกาสใหม่และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยไม่ละเลยบริบททางธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น :

- **พัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจสีเขียว** และตลาดชุมชนให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- **พัฒนาระบบขนส่งและทางเดินเท้า** ให้เชื่อมโยงพื้นที่เศรษฐกิจกับพื้นที่อนุรักษ์
- **พัฒนาศูนย์เรียนรู้และศูนย์บริการสาธารณะ** ให้ครอบคลุมกลุ่มเปราะบาง
- **พัฒนาสวนสาธารณะและพื้นที่นันทนาการ** ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และพักผ่อน
- **พัฒนาระบบจัดการขยะ น้ำเสีย และมลพิษ** อย่างเป็นระบบ
- **พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน** เช่น ถนนเลียบริมรางรถไฟ จุดเช็คอินเมือง และตลาดน้ำริมคลอง

ข้อเสนอเชิงพื้นที่เหล่านี้สะท้อนถึงความเข้าใจร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการพัฒนาเมืองทุ่งสงอย่างสมดุล โดยยึดหลักการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาบนฐานของธรรมชาติ วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ข้อเสนอทั้งหมดได้ถูกนำไปบรรจุไว้ใน **แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2566-2570** และสามารถต่อยอดสู่การดำเนินงานในระดับโครงการได้อย่างเป็นรูปธรรมซึ่งเป็นการเปลี่ยนความคิดสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกันในการสร้าง **"ทุ่งสง-ทุ่งสวรรค์"** ที่น่าอยู่และยั่งยืน

2.5 คุณค่าของการร่วมออกแบบพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมและเป็นระบบ

การจัดทำข้อเสนอเชิงพื้นที่ในเมืองทุ่งสงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า **"การเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับบริบท"** นอกจากจะนำไปสู่ข้อมูลที่มีคุณภาพแล้วยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนอย่างแท้จริง

การใช้เครื่องมือเชิงกระบวนการ เช่น Green Map, SWOT Analysis, Mind Map และ Strategy Map ได้ทำหน้าที่เป็น **"พื้นที่กลาง"** ที่เปิดโอกาสให้ชุมชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการเรียนรู้ วิเคราะห์ และออกแบบข้อเสนอเชิงพื้นที่อย่างมีทิศทาง

แผนผังภูมินิเวศ และภูมิวัฒนธรรม

เทศบาลเมืองทุ่งสง

กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ
เทศบาลเมืองทุ่งสง

จากการดำเนินงานในทั้ง 3 เขต พบว่าการเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมาย ส่งผลให้เกิดคุณค่าใน 3 ด้าน :

1. **การเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจาก "ผู้ให้ข้อมูล" สู่ "ผู้ร่วมออกแบบ"** : ชุมชนไม่ได้เป็นเพียงแหล่งข้อมูล แต่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง โดยการใช้เครื่องมือเชิงภาพและการสื่อสารแบบเปิด ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองอย่างเท่าเทียม และสร้างข้อเสนอที่สะท้อนความต้องการแท้จริงของพื้นที่
2. **การเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประสบการณ์กับข้อมูลเชิงวิชาการ** : ข้อเสนอเชิงพื้นที่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งความทรงจำของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อมูลเชิงเทคนิคจากผู้เชี่ยวชาญทำให้ข้อเสนอมีทั้งความลึกทางวัฒนธรรมและความแม่นยำเชิงระบบ
3. **การสร้างการเข้าใจร่วมและความไว้วางใจระหว่างภาคส่วน** : กระบวนการร่วมออกแบบพื้นที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น ชุมชนดั้งเดิม ภาคธุรกิจ และหน่วยงานรัฐ โดยการใช้เครื่องมือที่ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้ทำให้เกิดการเข้าใจร่วมในคุณค่าของพื้นที่ และเปิดโอกาสให้เกิดความร่วมมือในระยะยาว

คุณค่าเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนถึงความสำเร็จของกระบวนการในเมืองทุ่งสงแต่ยังสามารถใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบกระบวนการวางแผนเมืองในพื้นที่อื่นๆ ที่ต้องการความสมดุลระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องการเปลี่ยน **"ข้อมูล"** ให้กลายเป็น **"ความร่วมมือ"** และเปลี่ยน **"ความร่วมมือ"** ให้กลายเป็น **"ข้อเสนอที่นำไปใช้ได้จริง"**

บทที่ 3

การเรียนรู้จากพื้นที่สู่การเปลี่ยนแปลงของเมืองทุ่งสง

การจัดทำแผนผังภูมินิเวศเมืองทุ่งสงเป็น **"กระบวนการเรียนรู้ร่วม"** ที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานต่างๆ ได้แลกเปลี่ยนมุมมอง วิเคราะห์ข้อมูล และร่วมกันออกแบบทิศทางการพัฒนาเมืองอย่างมีความหมาย กระบวนการนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเมืองอย่างเป็นระบบ ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้เครื่องมือวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับบริบท และการพัฒนาแผนงานที่ตอบโจทย์พื้นที่จริง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเมืองที่น่าอยู่ ยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง และมีความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา

บทนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนแผนผังภูมินิเวศ ทั้งในด้านตัวชี้วัดเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ บทเรียนจากการดำเนินงาน ปัจจัยเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ และแนวทางการต่อยอดสู่พื้นที่อื่นๆ ที่ต้องการพัฒนาเมืองบนฐานของธรรมชาติ วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

3.1 ตัวชี้วัดและระบบติดตามผล

เพื่อให้การพัฒนาเมืองทุ่งสงสามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรมและตรวจสอบได้ เทศบาลเมืองทุ่งสงได้พัฒนาระบบติดตามผลที่เชื่อมโยงทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย โดยใช้เครื่องมือหลักในกระบวนการวางแผน ได้แก่ **"3 MAPS"** ซึ่งประกอบด้วย :

เครื่องมือ และกระบวนการหลัก ของ 3 MAPS

- **Green Map แผนที่สีเขียว** ที่สะท้อนภูมินิเวศของแต่ละชุมชน เพื่อทำ SWOT Analysis การวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ และที่ใช้ควบคู่กันไป คือ SAR (Self-Assessment Report) : ระบบประเมินตนเองที่ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ-วัฒนธรรม และการบริหารจัดการ (พัฒนาโดยกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม) และ GIS (Geographic Information System) : ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และติดตามการเปลี่ยนแปลงของเมือง
- **Mind Map แผนที่ความคิด** เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลที่รวบรวม ขึ้นต้น และเสนอแนวทางยุทธศาสตร์ ในการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนา
- **Strategy Map แผนหรือผังยุทธศาสตร์** เครื่องมือแปลงยุทธศาสตร์สู่แผนงาน และโครงการที่สามารถดำเนินการได้จริง การพิจารณา ถึงความสำคัญ ด้านศักยภาพ บุคลากร โครงสร้างองค์กร งบประมาณ และภาคีที่เกี่ยวข้อง

ตัวชี้วัดหลัก

ด้าน	ตัวชี้วัดสำคัญ
สิ่งแวดล้อม	พื้นที่สีเขียวต่อคน, คุณภาพน้ำ, ความหลากหลายทางชีวภาพ
สังคม	ระดับการมีส่วนร่วม, จำนวนกิจกรรมเรียนรู้, ความพึงพอใจของประชาชน
เศรษฐกิจ-วัฒนธรรม	รายได้จากกิจกรรมท้องถิ่น, จำนวนโครงการวัฒนธรรม, การจ้างงานในพื้นที่
การบริหารจัดการ	ความสอดคล้องของแผนงาน, การใช้ทรัพยากร, การมีส่วนร่วมของภาคี

ระบบติดตามผลนี้ถูกออกแบบให้สามารถเชื่อมโยงกับแพลตฟอร์มระดับชาติ เช่น ระบบ SAR ของกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม และเปิดให้ภาคีเครือข่าย เช่น ชุมชน สถานศึกษา และมหาวิทยาลัยเข้ามามีบทบาทในการประเมินร่วมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาเมืองมีความโปร่งใส ยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง

3.2 บทเรียนจากการดำเนินงาน : ความสำเร็จและความท้าทาย

การดำเนินโครงการจัดทำแผนผังภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรมเมืองทุ่งสงได้นำมาซึ่งบทเรียนอันมีคุณค่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นทั้งความสำเร็จและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติ โดยบทเรียนเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาเมืองอย่างต่อเนื่องในอนาคต

ความสำเร็จที่สำคัญ

ความสำเร็จของโครงการไม่ได้จำกัดอยู่แค่การได้มาซึ่งแผนผังเชิงกายภาพ แต่รวมถึงการที่เทศบาลเมืองทุ่งสงได้ทำหน้าที่เป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในการเปลี่ยนแนวคิดสู่การปฏิบัติ และเป็นผู้สร้างกลไกที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นจริง ดังนี้ :

- **การสร้างกลไกการมีส่วนร่วม** : โครงการสามารถสร้างเวทีการเรียนรู้และการออกแบบร่วมกันให้กับชุมชนทั้ง 22 แห่ง ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง
- **การเชื่อมโยงสู่แผนแม่บท** : การใช้เครื่องมือ Strategy Map ทำให้ข้อเสนอเชิงพื้นที่ของชุมชนได้รับการบรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาของเทศบาลเมืองทุ่งสงอย่างเป็นระบบซึ่งเป็นการเปลี่ยนแผนงานจากแนวคิดสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม
- **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น** : มีการพัฒนาหลักสูตรภูมินิเวศในโรงเรียนสังกัดเทศบาล พร้อมจัดกิจกรรมอบรมและนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการปลูกฝังความเข้าใจด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับคนรุ่นใหม่

- **การจัดทำโครงการต้นแบบ** : มีการริเริ่มโครงการนำร่องในแต่ละยุทธศาสตร์ เช่น การฟื้นฟูแหล่งน้ำ การจัดการขยะ และการพัฒนาตลาดวัฒนธรรม เพื่อเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่จับต้องได้จากการทำงานร่วมกัน

ความท้าทายที่พบ

นอกจากความสำเร็จแล้ว โครงการยังพบกับความท้าทายสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อความยั่งยืนในระยะยาว ได้แก่ :

- **ข้อจำกัดด้านทรัพยากร** : โครงการยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรในการขับเคลื่อนแผนงานให้ครอบคลุมและต่อเนื่องในทุกมิติ
- **ความหลากหลายของภาคี** : ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลายในแง่ของวิถีชีวิต ความสนใจและความต้องการทำให้การสื่อสารต้องใช้ความละเอียดและกระบวนการที่เฉพาะเจาะจงเพื่อสร้างความเข้าใจร่วม
- **ความต่อเนื่องเชิงนโยบาย** : การรักษาความต่อเนื่องของโครงการเป็นสิ่งที่ท้าทายในบริบทของการเปลี่ยนแปลงนโยบายและการบริหาร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการขับเคลื่อนแผนงานในระยะยาว

3.3 ปัจจัยเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

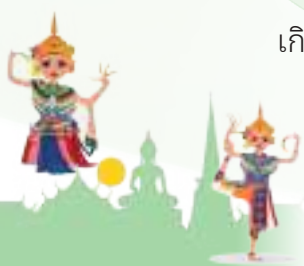
จากการดำเนินงานตามแผนผังภูมิโนเวคในเมืองทุ่งสงพบว่า การสร้างการเปลี่ยนแปลงเมืองในเชิงระบบไม่ได้เกิดจากเครื่องมือหรือแผนงานเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนหลายด้านที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้ :

- **ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่แม่นยำและเป็นระบบ** : ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือต่างๆ เช่น Green Map, SAR, และ SWOT เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้การวางแผนมีความแม่นยำและตอบโจทย์ปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่ได้อย่างตรงจุด
- **เครื่องมือวางแผนที่เชื่อมโยงยุทธศาสตร์กับการปฏิบัติ** : เครื่องมืออย่าง Strategy Map และ GIS ได้ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์เข้ากับแผนงานและโครงการที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ทำให้การพัฒนาเป็นรูปธรรมและไม่เป็นเพียงแค่การวางแผนบนกระดาษ

- **การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย** : การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ชุมชน สถานศึกษา และภาควิชาการ ซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการแปลงแผนงานสู่การปฏิบัติ
- **การพัฒนาศักยภาพบุคลากร** : การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะของบุคลากรผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในเครื่องมือและกระบวนการอย่างลึกซึ้ง และสามารถเป็นผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- **การเชื่อมโยงกับนโยบายระดับชาติ** : การที่แผนงานของเมืองสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ เช่น แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเมืองยั่งยืน ช่วยให้การดำเนินงานได้รับความเห็นชอบและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับที่ใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาก้าวหน้าไปในทิศทางเดียวกันและมีความยั่งยืน

3.4 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากการขับเคลื่อนด้วยแผนผังภูมินิเวศ

การดำเนินงานตามแผนผังภูมินิเวศในเมืองทุ่งสงได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของเครื่องมือเชิงพื้นที่ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเมืองอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในด้านการจัดการพื้นที่สาธารณะ การเชื่อมโยงภาคีและการสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมระหว่างภาคประชาชนและภาครัฐ

แผนผังภูมินิเวศไม่เพียงทำหน้าที่เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาเมือง แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่เป้าหมาย การออกแบบกิจกรรมเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และการติดตามผลที่สามารถสะท้อนความก้าวหน้าได้อย่างเป็นระบบ

ในกรณีเมืองทุ่งสงการขับเคลื่อนตามแผนผังภูมินิเวศนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ ได้แก่

- **การปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน** : ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะกับการปลูกผักสวนครัว ซึ่งเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองและยังสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือน
- **การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่สีเขียวของตนเอง** : ประชาชนในชุมชนได้นำแนวคิดไปปรับใช้ในการพัฒนาพื้นที่สวนและป่าของตนเองให้กลายเป็น "สวนสมรม" ซึ่งเป็นสวนผสมผสานที่เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน
- **การสร้างพื้นที่เรียนรู้และกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับประเด็นสิ่งแวดล้อมและภูมินิเวศ** : มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน
- **การได้รับการยอมรับในระดับนโยบายและสาธารณะ** : ผลงานของเมืองทุ่งสงได้รับการนำเสนอในเวทีระดับชาติและได้รับรางวัลจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งเป็นการยืนยันความสำเร็จของกระบวนการและสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน

ผลลัพธ์เหล่านี้สะท้อนถึงความเป็นไปได้ในการใช้แผนผังภูมินิเวศเป็นกลไกเชิงพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงการวางแผนกับการปฏิบัติจริง และเป็นฐานในการพัฒนาเมืองที่มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบทและขับเคลื่อนโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ

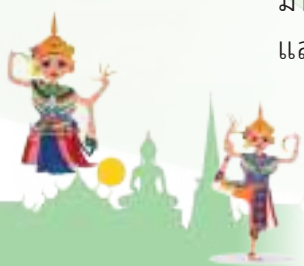

3.5 แนวทางการต่อยอดและขยายผลสู่พื้นที่อื่น

จากบทเรียนที่สำคัญจากการขับเคลื่อนแผนผังภูมิโนเวคในเมืองทุ่งสง ได้มีข้อเสนอสำหรับการนำแนวทางนี้ไปประยุกต์ใช้และขยายผลสู่พื้นที่อื่น เพื่อสร้างเมืองที่ยั่งยืนในอนาคต ดังนี้ :

- **พัฒนาระบบฐานข้อมูล** ที่เกี่ยวข้องกับสภาพและสถานะของระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมให้ทันสมัยและมีคุณภาพ เพื่อสร้างศักยภาพ และข้อท้าทายในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาเมือง
- **เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเมือง เพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลง และความผันผวนของโลก และท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และการเมือง และควรสร้างแผนการปรับตัว รับมือของการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังต่อเนื่อง
- **องค์กรและผู้นำของชุมชนท้องถิ่น และองค์กรประชาสังคม ภาคธุรกิจเอกชนและการศึกษา** เป็นภาคีสำคัญของการพัฒนาต่างๆ ด้าน ที่ต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ เพื่อเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในการพัฒนาให้เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน
- **โครงสร้างการบริหาร กฎเกณฑ์ระเบียบ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ควรมีความยืดหยุ่น ปรับปรุง เพื่อส่งเสริมการเข้าถึง และการมีส่วนร่วมของทุกภาคี
- สิ่งที่ทำทลายกันพัฒนาเมืองในปัจจุบันและอนาคต คือ **การออกแบบเมืองให้ปราณีต** มีประสิทธิภาพ ให้น่าอยู่ สามารถปรับตัว รับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยพิบัติให้ได้

ภาคผนวก

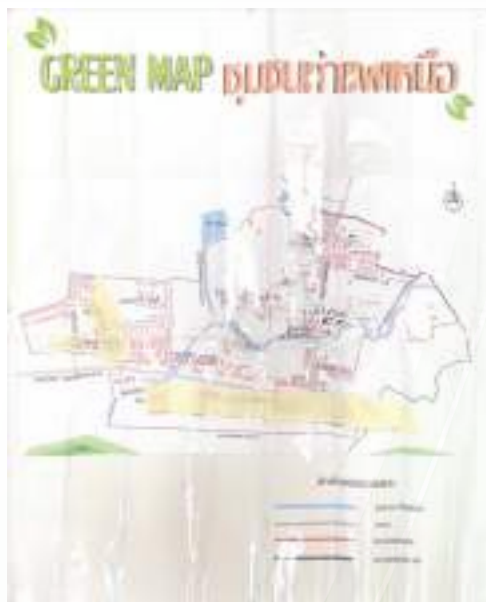
แผนผังนิเวศ ภูมิวัฒนธรรมเทศบาลเมืองทุ่งสง

ทุ่งสง... เมืองน่าอยู่ยั่งยืน บนฐานภูมินิเวศและภูมิวัฒนธรรมท้องถิ่น

Thung Song ESP Paradigm: Engaging Communities and Stakeholders in Cultural and Ecological Cultural and Ecological Planning for Sustainable Urban Development

แนวทางใช้จาก Mind Map

ของสู่ Green Map ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองทุ่งสง

1. Green Map ชุมชนท่าแพเหนือ

Mind Map ชุมชนท่าแพเหนือ

2. Green Map ชุมชนย่านการค้า

Mind Map ชุมชนย่านการค้า

3. Green Map ชุมชนสะพานเหล็ก

Mind Map ชุมชนสะพานเหล็ก

4. Green Map ชุมชนตลาดสด

Mind map ชุมชนตลาดสด

5. Green Map ชุมชนบ้านพักรถไฟ

Mind map ชุมชนบ้านพักรถไฟทุ่งสง

6. Green Map ชุมชนทุ่งสง - นานอน

Mind Mapชุมชนทุ่งสง - นานอน

7. Green Map ชุมชนเขาปรีดี

Mind map ชุมชนเขาปรีดี

8. Green Map ชุมชนยุทธศาสตร์

Mind map ยุทธศาสตร์

9. Green Map ชุมชนยุทธศาสตร์ 2

Mind map ชุมชนยุทธศาสตร์ 2

10. Green Map ชุมชนประชาอุทิศ

Mind map ชุมชนประชาอุทิศ

11. Green Map ชุมชนตะวันออกวัดชัยชุมพล

Mind map ชุมชนตะวันออกวัดชัยชุมพล

12 .Green Map ชุมชนราชบุรีพร

Mind Map ชุมชนเสริมชาติ

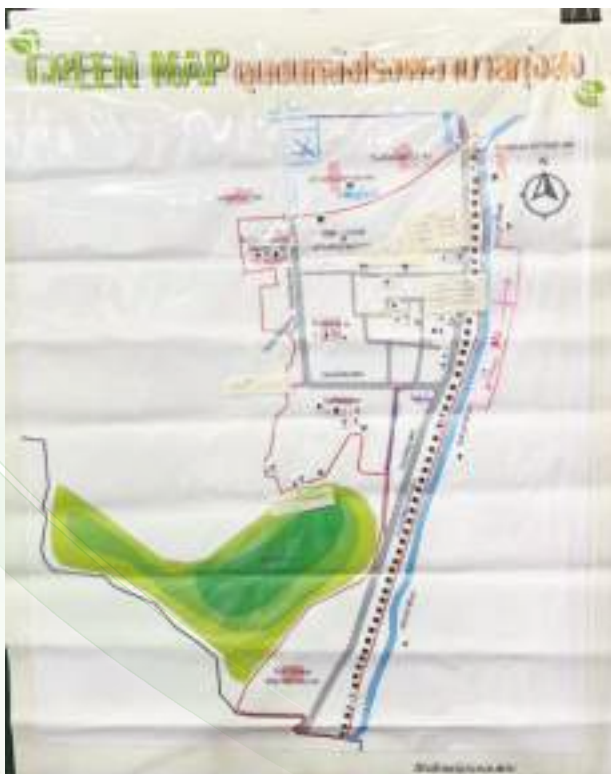
13. Green Map ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา

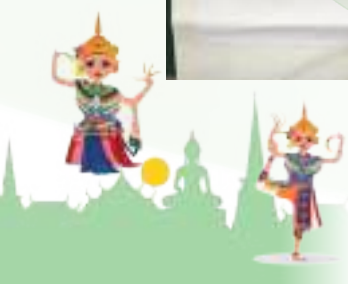
14. Mind map ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา

15. Green Map ชุมชนเปรมประชา

Mind map ชุมชนเปรมประชา

16. Green Map ชุมชนหลังโรงพยาบาลทุ่งสง

Mind map ชุมชนหลังโรงพยาบาลทุ่งสง

17. Green Map ชุมชนทุ่งสง – ห้วยยอด

Mind Map ชุมชนทุ่งสง – ห้วยยอด

18. Green Map ชุมชนเสริมชาติ Mind Map ชุมชนเสริมชาติ

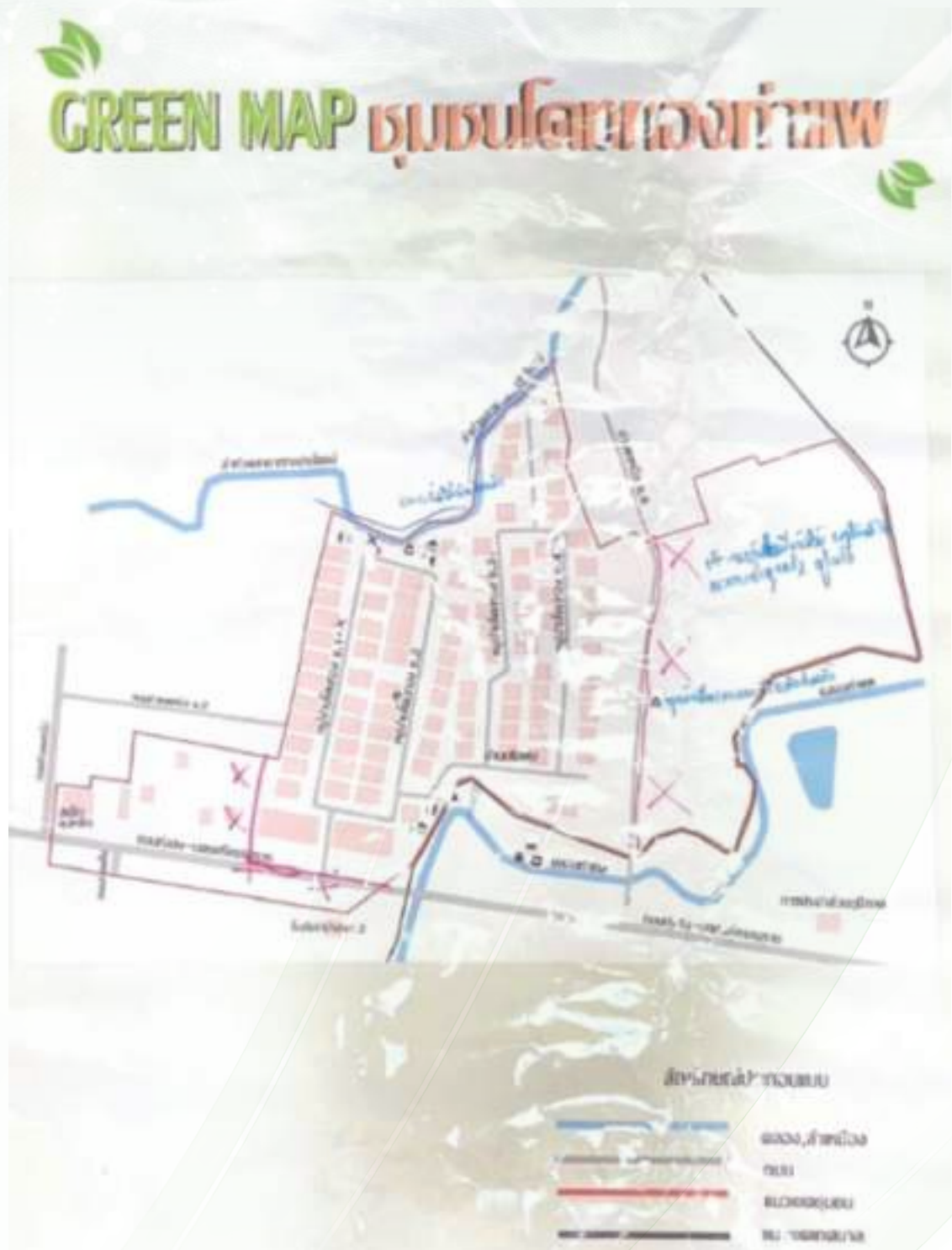
19. Green Map ชุมชนตลาดใน Mind map ชุมชนตลาดใน

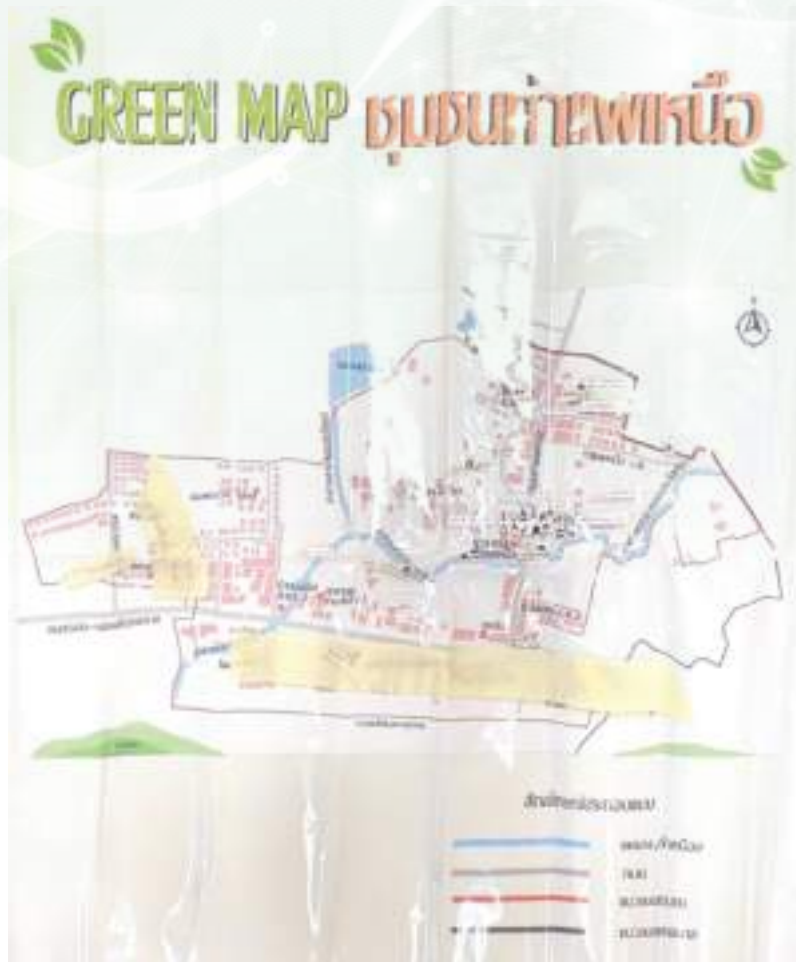
20. Green Map ชุมชนบ้านนาเหนือ

Mind map ชุมชนบ้านนาเหนือ

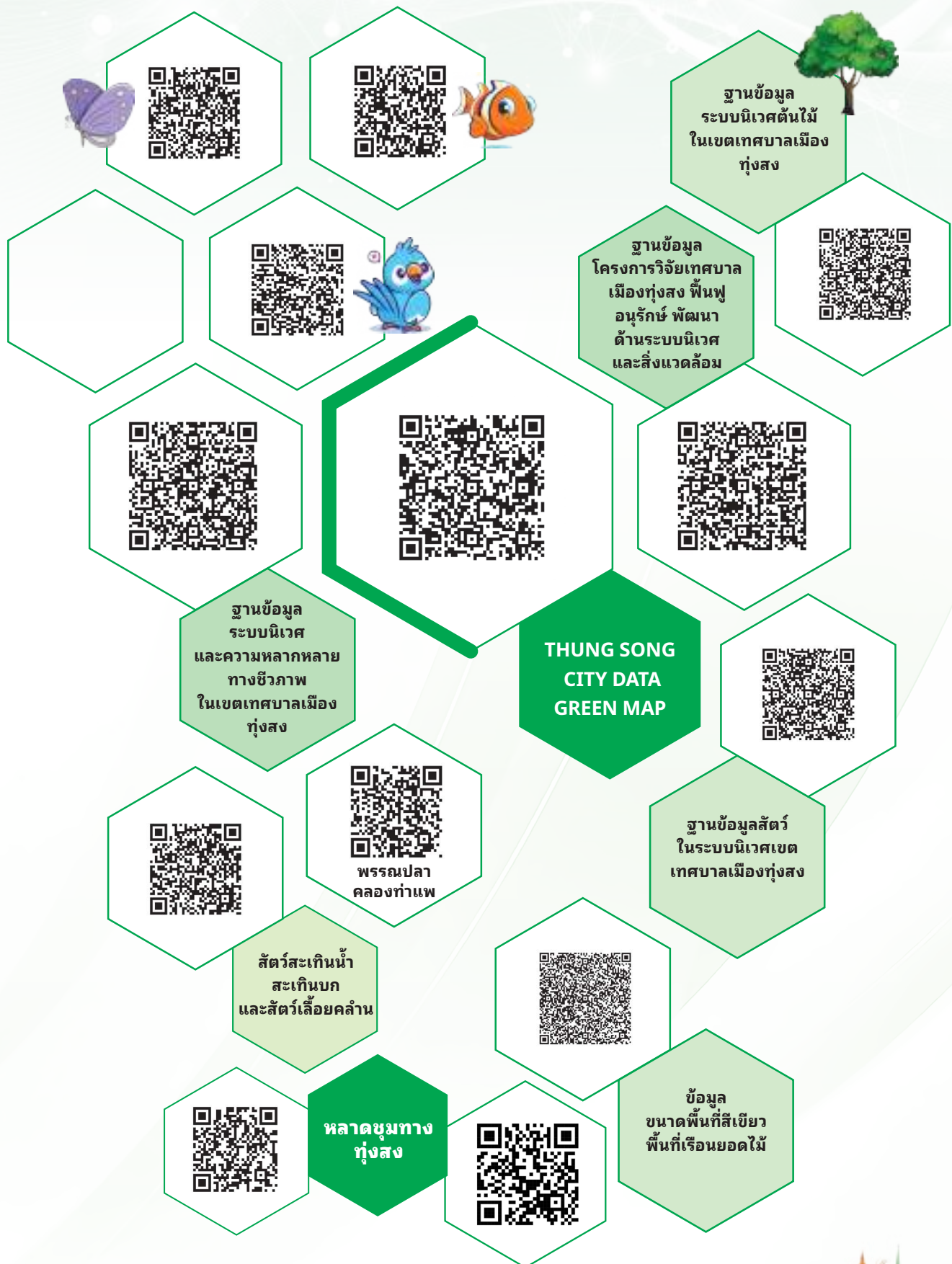
21. Green Map ชุมชนโดมทองธานี (ท่าแพ)

22. Mind map ชุมชนท่าแพเหนือ

การจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ
(แผนผังภูมินิเวศภูมิวัฒนธรรมเทศบาลเมืองทุ่งสง)
Thung Song City Data Green Map

รางวัลแห่งความภาคภูมิใจ

รางวัล..อาเซียนเกียรติยศของเครือข่าย ทุกความร่วมมือคือพลังสำคัญที่ผลักดันให้เกิดความสำเร็จในระดับอาเซียน ขอบคุณเครือข่ายทุกภาคส่วนที่อยู่เบื้องหลังรางวัลแห่งความภาคภูมิใจนี้ ...ความสำเร็จจากการร่วมมือ...

1. รางวัลอาเซียนด้านสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน ครั้งที่ 6 (The 6th ASEAN Environmentally Sustainable Cities (ESC) Award 2024) ด้านพื้นที่สีเขียวและความหลากหลายทางชีวภาพ (Urban Biodiversity and Green Spaces) และเกียรติบัตรแห่งการรับรอง ครั้งที่ 5 (The 5th Certificates of Recognition (COR) Ceremony)

2. รางวัลอาเซียนด้านสิ่งแวดล้อมเมืองที่ยั่งยืน ประจำปี 2564 (ASEAN ESCAWARD 2021) ด้านน้ำ (CLEAN WATER) จากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. โล่และเกียรติบัตรรางวัลเชิดชูเกียรติเมือง
สิ่งแวดล้อมยั่งยืน ระดับพื้นที่ ประจำปี 2565
ระดับดีเยี่ยม

4. รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 2 เทียบทางด้าน
สิ่งแวดล้อมยั่งยืน ระดับประเทศ ประจำปี
2565 จัดโดยกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิ
อากาศและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. รางวัลเชิดชูเกียรติ เมืองสิ่งแวดล้อมยั่งยืน
กระบวนทัศน์ใหม่ ระดับประเทศ ปี 2566
ประเภทเมืองสิ่งแวดล้อมยั่งยืน ที่มีจำนวน
ประชากร 20,000 คนขึ้นไป จากกรมการ
เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม

6. รางวัลรองชนะเลิศ เมืองสิ่งแวดล้อมยั่งยืน
ประจำปี 2566 สำหรับเมืองที่มีประชากรตั้งแต่
20,000 คน ขึ้นไป ตามเกณฑ์รางวัลเมือง
สิ่งแวดล้อมยั่งยืนกระบวนทัศน์ใหม่ จัดโดย
กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
และสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม

7. รางวัลชนะเลิศดีเด่น ระดับประเทศ จากผลงาน
การพัฒนาเมืองด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชนหลากหลาย
ทางทุ่งสง รางวัลนวัตกรรมประชาธิปไตย
เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ ประจำปี
2567 สาขาชุมชน / องค์กร

ห้อง ทุ่งสวรรค์

